ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ "ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ"

SHUMEN UNIVERSITY "BISHOP KONSTANTIN PRESLAVSKY"

НАУЧНИ ТРУДОВЕ

КОЛЕЖ – ДОБРИЧ

ТОМ XVII

PROCEEDINGS

COLLEGE DOBRICH

VOLUME XVII

Университетско издателство "Епископ Константин Преславски"

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

проф. д.м.н. Николай Янков – отг. редактор
проф. д-р Найден Ненков
доц. д-р Живка Илиева
доц. д-р Николай Николов

Превод

доц. д-р Живка Илиева

Коректор

гл. ас. д-р Маргарита Христова

Оформление

проф. д.м.н. Николай Янков

Университетско издателство “Епископ Константин Преславски”

Шумен, 2025 г.
ISSN 2367-8356

СЪДЪРЖАНИЕ

Динамика на качеството на обучението в Колеж – Добрич: мнение на преподавателите (2024–2025)
Николай Николов 5

Цели на възпитанието – обществено-исторически контекст и съвременни перспективи
Сийка Колева 22

Формиране на умения за сътрудничество в двигателните дейности посредством екипна работа при деца от предучилищна възраст (6–7 години)
Йордан Йорданов 32

Ключови компетентности на началния учител за преподаване на фолклорна приказка
Маргарита Христова 42

Образователна технология за подготовка на студенти педагози за преподаване на фолклорни приказки
Маргарита Христова 54

Подражателните игри на децата в предучилищна възраст
Катя Паскалева 74

Играта като интегрирано междупредметно взаимодействие в началното училище
Антония Михова, Ненка Георгиева 84

Перспектива и приложение на изкуствения интелект в образованието
Гергана Петрова 94

Съставяне на дидактичен материал по английски език за часове в начален етап на образование въз основа на словесни асоциации с думата “CAN”
Петя Ж. Илиева, Люба Р. Бояджиева, Гюлер К. Али 99

Учителите и изкуственият интелект в преподаването по английски език: потенциал, предизвикателства и липсващи компетентности
Валерия И. Иванова 112

Приложението Gamma – презентации с AI функционалности
Тоня Матева **119**

Локализирана платформа за обучение на YOLO модели при визуално разпознаване на обекти
Генади Страхилов, Найден Ненков **124**

Основните термини при фотограметрията с приложение в прецизното земеделие
Аспарух Атанасов, Светлана Паскалева **130**

Методика за намиране на истинската големина на сечението на прав кръгов цилиндър с равнина
Красимира Загорова, Александрина Банкова **137**

Прилагане на модела „обърната класна стая“ в подготовката на специализанти за учители по математика
Мария Игнатова **146**

Линеен модел на корелационна зависимост и метод на най-малките квадрати
Тоня Матева **151**

Children’s literature in English in the kindergarten
Zhivka Ilieva **158**

WORDWALL assisted tests as homework assignments
Petranka T. Ivanova **192**

Free online instruments for text creation and text analysis
Zhivka Ilieva, Petranka Ivanova, Ivelin Ivanov **202**

Supplementary activities with vocal repertoire in the music classroom and their application
Mariya Yonkova **213**

Post-Quantum cryptography with Javacryptool
Nikolay Yankov **224**

ЦЕЛИ НА ВЪЗПИТАНИЕТО – ОБЩЕСТВЕНО-ИСТОРИЧЕСКИ КОНТЕКСТ И СЪВРЕМЕННИ ПЕРСПЕКТИВИ[1]

Сийка Колева

AIMS OF EDUCATION –SOCIO-HISTORICAL CONTEXT AND CONTEMPORARY PERSPECTIVES

Siyka Koleva

***Abstract**: The article explores education as a fundamental force shaping humanity's future. It examines the social and historical conditioning of educational aims, the philosophical and value-based principles guiding pedagogy today, and the role of education in sustaining moral and intellectual progress in a changing world.*

***Keywords**: education, educational aims, humanism, values, democracy, future society*

Защо? Къде отиваме и защо? Какъв резултат очакваме от нашата педагогическа дейност? Ако не знаем отговорите на тези въпроси и нямаме ясна представа за крайната цел, съществува риск възпитателният процес да се превърне в механична съвкупност от импровизирани решения.

Възпитанието не е константа, а проект за утрешния ден. То отразява времето и социалния характер на обществото. Ако не се съобразим с това, има опасност да останем под влиянието на остарели педагогически парадигми, докато младото поколение вече принадлежи на бъдещето.

Възпитанието полага основите на човечността. То е условие за съхраняване на човека като разумно, морално

[1] Статията е разработена по проект „Игровизацията в образователния процес“ на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, № 08-122/06.02.2025.

отговорно същество със свободна воля. Ако не поставим прецизно възпитателните цели, рискуваме да изгубим смисловата опора на възпитателното въздействие.

Понятието „възпитание“ често се използва твърде широко. С него се отбелязват всякакви влияния – тези, които природата оказва върху човека, и тези, които идват от другите хора. Привидно всичко това се обединява в обща категория. Но по своята същност и резултати тези влияния се различават съществено. Едно е въздействието на природата, друго е това на хората. Сред човешките влияния също има различия – възрастните въздействат на младите по един начин, връстниците си въздействат по друг. Затова, когато говорим за възпитателна дейност, трябва да имаме предвид целенасоченото въздействие на възрастното поколение върху младото, при което се предава социален опит, ценности и модели на поведение [2]. Това разбиране за възпитанието го определя като специфична форма на въздействие, отличаваща се от спонтанното влияние на средата и от биологичните фактори на развитието.

Каква е природата на това въздействие? То е едновременно множествено и единно. Множествено, защото е толкова разнообразно, колкото са и социалните среди, в които се осъществява – професионални среди, национални и етнически култури, и др. Хората, израснали в различни условия, възприемат света по различен начин. Единно е, тъй като няма общество, което да не се стреми да предаде на младото поколение една обща система от идеи, чувства и ценности [2]. Чрез възпитанието се поддържа колективното сходство, необходимо за съвместния живот. То е механизмът за предаване на исторически, културен и морален опит, чрез който обществото подготвя собственото си бъдеще.

Възпитанието е обществено явление – необходимост е за обществото, като в същото време е и негово задължение и отговорност. То е социален феномен – процес на наследяване и приемственост, в който всяко поколение предава натрупания исторически опит. В педагогически

аспект възпитателната дейност представлява съзнателен, целенасочен и систематично организиран процес, при който учителят оказва въздействие върху учениците, но се осъществява и процес на взаимодействие между възпитател и възпитаници [1].

Детето по природа е в състояние на пасивност – състояние, сравнимо с това, в което хипнотизираният е изкуствено поставен. Детското съзнание съдържа ограничен брой представи, способни да се противопоставят на внушените му, неговата воля е все още рудиментарна, а склонността към подражание – изключително силна. Влиянието, което учителят притежава над своя ученик е следствие от превъзходството на неговия опит и култура и има силата на възпитателно въздействие [2]. Както отбелязва Емил Дюркем, възпитанието е „въздействието, оказвано от възрастното поколение върху онези, които още не са узрели за социалния живот. То има за цел да развие в детето определен набор от физически, интелектуални и нравствени качества, които и обществото като цяло, и специалната среда, за която то е предопределено, изискват от него“ [2, с. 18].

Целта на възпитанието е свързана с предвиждането на очакваните изменения у човека, които настъпват в резултат на организираните възпитателни въздействия и взаимодействия. Тя е онова, което виждаме в бъдещето, но започваме да изграждаме сега. Очакваният резултат от възпитателната дейност е присъщ само на човека – единственото същество, способно съзнателно да въздейства и да разбира, че върху него се въздейства. Предвижданото изменение има идеален характер, но трябва да бъде превърнато в реално постижима цел. Резултатът винаги е ориентиран към бъдещето и надраства настоящето, но само в позитивен аспект – възпитанието трябва да води към усъвършенстване и човешки напредък. В този смисъл възпитателният идеал представлява ценностно ориентиращ образ на човека, към който се стремим – модел на интелектуално, нравствено, естетическо и физическо

съвършенство, който стои по-високо от действителността и задава посоката. Възпитателната цел е конкретното и постижимо проявление на този идеал. Във връзка с цялата система на целеполагане стои жизнената цел-перспектива – детето да бъде едновременно обект и субект на възпитанието [1].

Възпитателните цели са обществено-исторически обусловени. Те отразяват социално-икономическото, културното и научно-техническото развитие на обществото, държавната организация, философско-етичните възгледи на времето и господстващите интереси. Очакваният резултат от възпитанието варира според обстоятелствата. Това, което вчера е изглеждало задоволително, днес може да се окаже неадекватно на обществената реалност. Универсално възпитание, валидно за всички, не съществува.

В първобитното общество целите са практични и еднакви за членовете на рода – овладяване на колективни умения и навици, свързани със съхраняване на живота и участие в трудова дейност [3].

През робовладелския строй възпитателните цели са диференцирани. Те отразяват социалното неравенство между свободните граждани и робите и разделението между умствения и физическия труд.

В древните източни цивилизации у младите се възпитава почит към възрастните, покорство пред владетеля и стремеж към достоен живот.

Античността предлага два основни възпитателни модела – на градовете-републики Атина и Спарта. Спартанското общество е подчинено на строг военен дух и дисциплина. Доминира развитието на физическите качества и военната подготовка. В Атина се утвърждава идеята за хармонично развитие на индивида на телесно, морално и духовно ниво. Атиняни подготвят нравствена, свободна, творческа личност, способна да участва активно в обществения живот. В древен Рим възпитанието има граждански и политически характер. Във Византия, като

наследник на античната култура, то е насочено към усъвършенстване на личността.

През Средновековието възпитателните цели се определят от господството на църквата и от съсловната структура на обществото – светска среда и духовенство. Религиозното възпитание налага смирение, послушание и отказ от земни удоволствия, светското подготвя за практическа дейност. Индивидът е част от съсловната общност и е подчинен на нейните норми.

С епохата на Ренесанса се възражда античният идеал за цялостната и хармонична личност. Светският мироглед се противопоставя на религиозния. Демократичните движения издигат хуманистични идеи и пълноценния земен живот на свободната личност като цел на възпитанието. Хуманистите се застъпват за развиване на ума, а не дисциплиниране, за равни педагогически грижи и еднакви цели за всички деца без ограничения и разделение. Утопичните мислители през периода проповядват равен достъп до образование и възпитание като обществено благо. Всяко дете трябва да изучава всички науки, а учителите да откриват и насърчават индивидуалните наклонности.

В периода на модерното общество, хронологически разположен до началото на XX век, вниманието се насочва към изграждането на цялостна личност, полезна за себе си, обществото и държавата [3].

В духа на демократизацията се оформят съвременните разбирания за целите на възпитанието. Демократичното общество ги свързва с:

- формиране на автономна и инициативна личност, способна да действа самостоятелно, ефективно и отговорно при различни обстоятелства, проявявайки социална чувствителност и критично мислене;
- хуманност и активност във всички сфери на обществения живот – граждански, политически и социален;
- социална интеграция и сътрудничество с членовете на общността;

- уважение и зачитане на индивидуалността, многообразието и равнопоставеността в общото социално пространство;
- изграждане на умения за отговорни избори, свързани със здравето, екологията, гражданското участие, междукултурната толерантност;
- формиране на правна култура и ефективно образование за демократично гражданство и за правата на човека [6].

В съвременния глобален свят на технологии, комуникации и взаимозависимост между икономики, култури и хора, възпитанието се изправя пред нови предизвикателства и отговорности. Възниква въпросът как да възпитаваме младото поколение на XXI век, за какъв тип общество на бъдещето и с какви негови ценности – социално-икономически, политически, културни, образователни и морални, да го подготвяме?

Грижата за възпитанието не е просто педагогическа задача. Тя е грижа за прогреса на обществото и на човешката цивилизация. Алвин и Хайди Тофлър отбелязват, че терминът „цивилизация“ обединява „толкова различни неща като технология, бит, религия, култура, политика, бизнес, йерархия, водачество, ценности, сексуален морал и епистемология“ [5, с. 29] . Това разбиране ни насочва към същностните характеристики на цивилизацията – разум и справедливост, без които хуманният напредък е невъзможен. Именно те трябва да са в основата на съвременния възпитателен процес. В този контекст се открояват няколко ключови насоки при формулирането на възпитателните цели в глобализиращия се свят:

➢ Разграничаване между възпитание и образование, без да се допуска унифициране на двете понятия. Причината груби нарушения, а дори и престъпления да се извършват от малолетни и непълнолетни, не е липсата на знание, че не бива да извършват това, а отсъствие на действено възпитание в хуманистичен дух.

Водеща трябва да бъде възпитателната функция на образованието, т.е. образование, което не само развива

интелекта, но и изгражда морална отговорност за използването на познанието [1].

➢ Хуманно-личностен подход, който поставя човека в центъра на възпитателния процес и утвърждава ценността на личността чрез:

- зачитане на личното достойнство, независимо от национални, етнически или други различия;
- осигуряване на условия за развитие на творческия потенциал;
- признаване човешкото у човека – според възрастта и индивидуалното му развитие;
- утвърждаване на ценностите на хилядолетието – свобода, равенство, солидарност, толерантност и обща отговорност [1];

➢ Демократизъм – основан на идеята за свобода, съчетана с отговорност. Детето има право на собствени избори, свързани с ученето и всички други области на ежедневния живот. То може самостоятелно да определя какво да прави, кога, къде, как и с кого – стига решенията му да не нарушават свободата на другите да правят същото. То има право равно да участва в управлението на училището и във вземането на решения за правилата и реда в него [7].

Проявленията на демократизма включват:

- формиране на разбиране за свободата като осъзната необходимост, а не като произвол;
- утвърждаване на учебно-възпитателния процес не само като въздействие, а предимно като взаимодействие между две поколения – учители и ученици, без да се изключва водещата роля на учителя;
- изграждане на автономни личности – активни, креативни и конкурентоспособни субекти на собственото си битие [1];

➢ Екологична идея – насочена към съхраняване чистотата на човешката природа в нейното физическо и морално единство. Тя се реализира чрез:

- изграждане на екологична култура и на разбиране, че човекът е неделима част от биосферата и за да опази

своя вид, трябва добре да съзнава мястото и отговорностите си на Земята;
- екологично образование и възпитание, чрез които младото поколение се превръща в активен субект на бъдещото развитие – осмисля, преобразява и се грижи за средата [1];

➢ Диверсификация на знанията и усвояване на сплотяваща система от умения, нужни за общуването и социалната интеграция. Това включва предоставяне на по-големи възможности за избор на разнообразни знания и овладяване на универсални умения в трите ключови области на учение, общуване, избор:
- учение, насочено към увеличаване на човешката приспособимост към информацията – днешните факти бързо се превръщат в „дезинформация“ и детето трябва да е научено как и кога да заменя старите идеи с нови;
- общуване, проявяващо се в способността за създаване и поддържане на дълготрайни, обогатяващи индивида взаимоотношения;
- избор – възпитаване на личности, способни да вземат самостоятелни решения в условията на свръхизбор, т.е. подчертано внимание към поведенческите умения [4].

Алвин Тофлър отбелязва, че утрешната учебна програма „трябва да съчетава многообразно фактологично съдържание с всеобщо обучение по предмет, който бихме могли да наречем „ноу-хау за живота“ [4, с. 281]. Предварително да осведомим и да подготвим индивида за това, което го очаква, прави адаптацията му в бъдещето възможна и очакваният резултат от възпитателното въздействие и взаимодействие – постижим;

➢ Фокусиране върху социалните и персоналните последици от бъдещето. На съвременните млади хора им предстои да се справят с промени, равни на сбора от промените в продължение на столетия. Те трябва да са подготвени сравнително точно за това, което предстои. Тази подготвеност се изразява в следното:

- недопускане на изкривяване на представата за време – запознаване на младото поколение с миналото, въвеждане в текущите събития, но възпитаване и на чувствителност и любознателност към възможностите и вероятностите на утрешния ден;
- възпитаване на загриженост към събитията в далечното бъдеще и собствената роля на индивида в него – ако индивидуалното участие и влияние е неосъзнато, тогава не съществува и значението на поведението, ценено от обществото [4].

Независимо от историческото време възпитанието винаги се свързва със способността на човека да възприема, да откликва и да се преобразява под въздействие, което превръща биологичното същество в обществено, индивида – в личност.

Ние представляваме съчетание на индивидуално съзнание и социално наследство – състояния, които се отнасят само до нас, и система от идеи, чувства и навици, които изразяват не нашата личност, а групата или групите, към които принадлежим. Съвкупността от двете образува социалното същество. Целта на възпитанието е да установи това социално същество във всеки от нас [2].

Най-дълбоката същност и най-висша цел на възпитанието се съдържа в идеята човекът да преодолее биологичната си природа и да се издигне до равнището на социално, морално същество, да се превърне в мислеща, съпричастна и отговорна личност, добре образована и пълноценно подготвена за живот в динамично променяща се среда.

Литература:

1. Димитров, Л. (Съст.). Теория на възпитанието. София, Веда Словена – ЖГ, Авангард Прима, 2016.
2. Дюркем, Е. Да мислим възпитанието. София, СОНМ, 2006.
3. Кутева-Цветкова, В. Теоретични основи на възпитанието. Монография. Велико Търново, Фабер, 2020.
4. Тофлър, А. Шок от бъдещето. София, Народна култура, 1992.

5. Тофлър, А., Х. Тофлър. Новата цивилизация. Политиката на третата вълна. София, Военно издателство, 2000.
6. Чавдарова-Костова, С. Възпитанието в демократичното общество – същност, проявления, перспективи. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2021.
7. Moravec, J. W. (Ed.). Knowmad Society. Minneapolis, Education Futures, 2013 **https://www.researchgate.net/publication/32[918906_Knowmad_Society**